

Павко Я.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ПЕРІОДУ ВИНИКНЕННЯ НАУКИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У вітчизняних та зарубіжних дослідженнях, які були написані на різних етапах становлення та розвитку міжнародно-правової думки, не безпідставно стверджується, що «засновником», «батьком» науки міжнародного права як самостійної галузі юридичних знань слід вважати відомого голландського вченого Гуго Гроція. Проте, на нашу думку, це твердження вимагає певного уточнення. З врахуванням наукових здобутків у царині міжнародного права його попередників Г.Гроція більш коректно як у науково-пізнавальному, так і в морально-етичному сенсі розглядати все ж таки як одного із авторитетних, «блискучих» засновників міжнародного права.

Зазначимо у цьому зв'язку, що помітний вплив на формування політико-правових концепцій Гуго Гроція у галузі міжнародного та природного права здійснили такі відомі представники іспанської школи міжнародного права як Б.Айола, Ф.Васкес, Ф.Вітторія, Ф.Суарес, Г.Ріммоні, а також італієць А.Джентілі [5, с. 7–8].

Слід підкреслити, що переважна більшість зазначених авторів досліджувала саме питання війни та посольського права. Так, Ф.Суарес у своїх працях обґрунтував універсальну ідею міжнародного спілкування, яке поширюється на весь «людський рід». Він здійснив спробу визначити міжнародне право як право «позитивне», встановлене владою всіх народів. Такий підхід, наприклад, відрізнявся від поглядів Ф.Вітторія, який у міжнародному праві вбачав втілення принципів «природного розуму» [7, с. 99–100].

Незважаючи на те, що проблеми міжнародного права у тій чи іншій площині висвітлювали мислителі і до Гроція, проте лише італієць Альберіко Джентілі, який згодом емігрував до Англії, здійснив одну з перших спроб виокремити вчення про міжнародне право в особливу юридичну дисципліну. Г. Гроцій, який хоч і усвідомлював конструктивність такого підходу, певною мірою недооцінював політико-правові ідеї Джентілі, вказуючи на те, що «ніхто до цього часу не викладав у цілісності і послідовності те право, яке визначає відносини між багатьма народами та їх правителями» (Пролегомени, 1). Висловлюючи критичні зауваження на адресу А. Джентілі Гуго Гроцій втім зазначав, що ґрунтовними працями італійського вченого, які він використав при дослідженні міжнародно-правових поглядів, зможуть «скористатись дослідники міжнародних відносин» (Пролегомени, XXXVIII). Англійський видавець наукової спадщини А. Джентілі, Голленд на початку ХХ століття висловив думку про те, що саме італійського дослідника потрібно «визнати засновником науки міжнародного права» [1, с. 110].

На думку російського дослідника В. Александренка, уважне вивчення праць одного з найбільш видатних попередників Г. Гроція «не тільки не зможе применшити світову популярність останнього, але й відкриє можливість оцінити належним чином його наукові здобутки» [1, с. 110].

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Задорожній О.В.

На особливу увагу заслуговують такі праці професора цивільного та міжнародного права в Оксфордському університеті, таємного радника англійського короля Якова I Альберіко Джентіле як: «Про посольства» (1585) та «Про право війни» (1588–1589 рр.).

Прикметною рисою цих праць є широке використання їх автором джерел римського права, послідовне викладення політико-правових ідей, цивілістичне трактування питань тогочасного міжнародного права.

У своїх міркуваннях про війну А.Джентілі, наприклад, стверджує, що війна – це боротьба, яка здійснюється виключно державами. Справедливою причиною війни він вважає, зокрема, таке порушення права природнім засобом, протидією якого може бути тільки насильство. У питаннях посольського права Джентілі ґрунтовно аналізує погляди юристів та практику правового життя, відстоюючи точку зору, згідно з якою посла, який здійснив злочин, хоч і можна судити, проте більш доцільно з точки зору політичної мудрості відіслати на батьківщину. Незалежно від будь-якого укладеного з його участю контракту посол повинен підлягати суду тієї держави, на території якої він перебуває [8, с. 52].

Проте повноцінний внесок у розробку стрункої системи міжнародного права, концепції міжнародно-правових відносин належить саме видатному голландському юристу Гуго Гроцію. Вже в коментарях до трактату «Про право здобичі» він висунув тезу про необхідність розв'язування спірних проблем спираючись не на силу, а на право. Г.Гроцій обґрунтував також положення про справедливу основу війни, а також сформулював основні її закони та звичаї [3, с. 87].

Проте його основною працею, яка заклала теоретико-методологічні підвалини науки міжнародного права, слід вважати трактат «Про право війни і миру» (1625 р.). Необхідно підкреслити, що в його основу покладено три головні принципи міжнародно-правових відносин: суверенності, міжнародного співробітництва і гуманізму. Саме їх чітке розуміння і послідовне викладення дозволило Г.Гроцію створити систему міжнародного права як науки. При цьому, як вважають дослідники, мова йде не тільки і не стільки про формальний розподіл матеріалу, а про узагальнюючий, методологічний підхід. Саме Гроцій першим переконливо розкрив специфіку міжнародного права та показав його відмінність від інших юридичних дисциплін [2, с. 100].

Мета трактату Гроція «Про право війни і миру», як її сформулював сам автор, це дослідження принципів справедливості в міжнародних відносинах, розв'язання теоретичних проблем міжнародного права. Прагнення до послідовного юридичного розгляду проблем суспільства, держави, внутрішньої та зовнішньої політики знайшли переконливий вияв в тому, що і проблеми війни та миру, які були досить актуальними для Тридцятилітньої війни (1618–1648), висвітлюються Гроцієм саме в правовій площині, з позицій юриспруденції, а не науки про політику. На думку Гроція, якщо предмет юриспруденції визначають питання права та справедливості, то предмет політичної науки – доцільності та корисності [6, с. 298].

Розподіляючи все право на природне та воле установлене, а останнє на божественне і людське, Г. Гроцій сформулював міжнародне право як «право народів» [4, с. 69]. Оскільки в основному Г. Гроцій відніс міжнародне право до права людського «у більш широкому розумінні», то головними джерелами міжнародного права він вважав звичай та договір.

Варто підкреслити, що обґрунтовуючи необхідність правового оформлення і регулювання міжнародних відносин, і, насамперед, проблем війни і миру, Гроцій критикував поширену точку зору, що війна абсолютно не сумісна з правом. «Не можливо, – підкреслював він, – не тільки погодитись з домислами деяких, начебто під час війни при-

пинаються всі права, але навіть не потрібно ні розпочинати війну, ні продовжувати розпочату війну інакше, ніж дотримуючись меж права і добросовісності» [4, с. 33].

Навіть справедливі війни, вказує Гроцій, потрібно розпочинати із застереженням. Адже досить часто виникають ситуації, при яких доречно відмовитись від таких воєн. У випадку, якщо війна все ж стає неминучою, вона повинна вестись, заради підписання миру [4, с. 37]. Принципово важливим є його висновок про те, що право народів діє як під час миру, так і під час війни.

Слід зазначити, що Г. Гроцій у трактаті «Про право війни та миру» чітко виокремив особливості природного, внутрішньодержавного та міжнародного права. Окремі міжнародно-правові положення, обґрунтовані голландським мислителем і юристом (право на індивідуальну та колективну оборону, принцип дотримання міжнародних договорів, протиправність порушення законів та звичаїв війни), зберегли свою актуальність і на сучасному етапі міжнародних відносин.

Отже, міжнародно-правові погляди Г. Гроція та його попередників з врахуванням історичного контексту їх виникнення є важливим джерелом і методологічним орієнтиром для глибокого, систематичного дослідження теоретичних проблем сучасного міжнародного права.

Література

1. Александренко В. Очерки по истории науки международного права. А.Джентили и Г.Гроций // Журнал Министерства народного просвещения. – 1906. – №5. – с.109–124.
2. Баскин Ю.Я., Фельдман Д.И. История международного права. – М.: Международные отношения, 1990. – 208 с.
3. Буткевич В.Г. Политико-правовые взгляды Гуго Гроция // Советское государство и право. – 1984. – №9. – с. 80–87.
4. Гуго Гроций. О праве войны и мира: Репринт. с изд. 1956 г. / Пер. с латинского А.А. Саккетти. – М.: Ладомир, 1994. – 868 с.
5. История политических и правовых учений XVII–XVIII вв. – М.: Наука, 1989. – 448 с.
6. История политических и правовых учений. Учебник для вузов / Под общ. ред. академика РАН В.С. Нерсесянца. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2006. – 944 с.
7. Коровин Е.А. История международного права. Вып. I (От древности и до конца XVIII века). Пособие к лекциям. – М.: Типография МИД СССР. – 1946. – 108 с.
8. Лёвин Д.Б. История международного права. – М.: Изд-во ИМО, 1962. – 136 с.